

Buurtbakens Haarlem

Kerkdeuren openen voor de wijk

De toekomst van veel van de kerkgemeenschappen in Haarlem is ongewis. Zo ook die van de gebouwen. De gemeente werkt aan een visie voor het religieus erfgoed en luistert daarvoor goed naar de geloofsgemeenschappen. Tijdens die verkennende gesprekken is het project Buurtbakens geboren: kerkgebouwen als religieus én sociaal-maatschappelijk brandpunt voor de buurt.

Lege kerkbanken, oplopende energiekosten... het is kommer en kwel onder beheerders van kerkgebouwen zou je verwachten. Toch is de crisis ook een kans, blijkt telkens weer als beheerders en gebruikers op zoek gaan naar mogelijkheden om het gebouw in gebruik te houden.

Een voor de hand liggende transformatie is die van kerkgebouw naar woongebouw. Daarmee wordt het voortbestaan van het gebouw veiliggesteld, maar gaat de functie als publiek toegankelijke ruimte verloren – en verliest de stad een bijzondere ontmoetingsplek. De belevingswaarde van het religieus erfgoed gaat verloren. Dat stelt kerken voor vragen als: wat is onze plek in de samenleving, hoe kunnen we relevanter worden, en hoe kunnen we het contact met de wijk en de stad versterken?

Veel kerken organiseren al activiteiten voor de wijk die gericht zijn op elkaar ontmoeten. Het project Buurtbakens gaat verder en wil kerken inzetten om het sociale weefsel van de buurt duurzaam te versterken. Buurtbakens is gericht op 'nevenbestemming' van actieve kerken. Dat betekent het toevoegen van maatschappelijke en culturele functies naast de religieuze functie. Het gaat daarbij niet om het organiseren van tijdelijke activiteiten, maar om organisaties voor langere tijd onder te brengen in de kerk.

Een voorbeeld is het Verhalenhuis in Haarlem-Noord. Daar wordt naast de zondagdienst van alles georganiseerd voor de buurt. Je kan er bloed laten prikken, producten van boeren uit de buurt afhalen of naar de film gaan. Zo zijn er al nieuwe manieren van samenwerken mogelijk gemaakt die in het project Buurtbakens verder worden onderzocht. Een ander initiatief is Stadsklooster

Haarlem. Deze organisatie zorgt er met een groot aantal kerken voor dat iedere Haarlemmer mee kan doen met meditatieochtenden, lezingen en wandelingen in en om kerken. Het thema is zingeving.

Haarvaten van de wijken

Door de uitdagingen van kerkbesturen en de publieke ruimtevraag van de buurt bij elkaar te brengen, ontstaan oplossingen waar iedereen baat bij heeft – zoals ander gebruik waardoor ook de geloofsgemeenschap in het gebouw kan blijven. Om die te vinden werken de zeven Buurtbakens-kerken nauw samen met 'gebiedsverbinders', opbouwwerkers en wijkraden. Zij werken in de haarvaten van de wijken en kennen als geen ander de sociaal-maatschappelijke uitdagingen en de organisaties die daar hun schouders onder zetten.

Binnen de gemeente voeren twee teams het project uit: één voor het fysiek domein – denk aan erfgoed, stedenbouw, groen, parkeren – en één voor het sociaal domein, waar zorg, welzijn, sport, jeugd en maatschappelijke ondersteuning onder vallen. Twee heel verschillende werelden die in dit project bij elkaar komen.

De Erfgoed Deal maakt het project financieel mogelijk.

De Oosterkerk heeft een tuin waar de buurt voor zorgt. Van de oogst wordt samen een maaltijd bereid. | Foto IC4U/Hans Peter Föllmi

Een Buurtbaken zorgt voor herkenning, levendigheid en binding, wat cruciaal is voor de leefbaarheid van een stad

De kerken gaan op zoek naar nieuwe gebruikers voor het gebouw. De eredienst blijft wel behouden, zoals in de Oosterkerk. | Foto IC4U/Hans Peter Föllmi

Buurtbakens laat zien dat erfgoed dragend kan zijn bij ruimtelijke en sociale projecten. De kwaliteiten van de kerkgebouwen staan centraal en daarbinnen wordt onderzocht welke ruimte er is voor extra invulling. Kerkbesturen waarderen het dat de gemeente actief meedenkt over het gebouw, bijvoorbeeld over verduurzaming, waardevolle elementen en wat wel en niet veranderd mag worden.

Ambities van Haarlem

Het traject om te komen tot een kerkvisie heeft veel losgemaakt in Haarlem. Kerkbesturen en gemeente ontmoeten elkaar, vaak voor het eerst. Een kijkje bij elkaar in de keuken leverde mooie gesprekken op en de wens meer samen te werken. Hoe kan de gemeente helpen bij vergunningaanvragen, bij parkeerproblemen, bij verduurzaming? En hoe kunnen – andersom – kerken bijdragen aan de ambities die de gemeente Haarlem heeft?

De samenwerking wordt vergemakkelijkt doordat 45 kerken zijn aangesloten bij twee koepelorganisaties: Geloven in de Stad en Raad van Kerken. Ook de sociaal-maatschappelijke organisaties in Haarlem – die in beeld zijn voor medegebruik – werken steeds meer samen. Zo zijn de lijnen kort en contacten snel gelegd. Het project verbindt allerlei uitdagingen, zoals ruimtegebrek én ruimteoverschot in een volle stad, maar ook de aanpak van eenzaamheid en andere maatschappelijke zorgen. Een Buurtbaken zorgt voor herkenning, levendigheid en binding, wat cruciaal is voor de leefbaarheid van een stad.

Dromen

Het Buurtbakens-team gaat de komende tijd met zeven kerkbesturen ontdekken hoe zij een Buurtbaken worden. Welke ruimte en mogelijkheden hebben de kerkgebouwen – zowel fysiek als qua zingeving? Ook onderzoekt de gemeente welke voorzieningen in de buurt nodig zijn of een plek behoeven. Tot het voorjaar van 2023 neemt het team de tijd voor onderzoek en ontmoeting en het vinden van geschikte matches tussen organisaties en kerken.

Eind 2023 is het Erfgoed Deal-project klaar. Buurtbakens staat dan hopelijk nog maar aan het begin. Nu al sluiten andere kerken zich aan bij de leeromgeving van het project. Mogelijk worden in de toekomst nog veel meer kerken in Haarlem en daarbuiten een veilige haven voor de buurt.

Ceciel Nyst is adviseur Kerken & Duurzaam Erfgoed, Team Erfgoed en Omgevingsbeleid van de gemeente Haarlem.

Met het project Buurtbakens zetten zeven kerken hun deuren open voor de buurt, zoals hier de Anna en Mariakerk. | Foto IC4U/Hans Peter Föllmi

Een van de buurtbakens: het Nederlands-hervormde kerkje in Spaarndam, gemeente Haarlem, een rijksmonument. | Foto Guido Bogers/Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De belofte van Buurtbakens

Maar liefst een kwart van de ongeveer 7000 kerken in Nederland heeft een nieuwe functie gekregen. In Haarlem is dat aandeel nog groter. Vaak worden de gebouwen getransformeerd tot woningen of kantoren, maar ook een theater of skatehal in een kerk komt voor. Zo'n nieuwe functie vraagt om allerlei aanpassingen, zoals het verwijderen van waardevolle interieurs, het plaatsen van een lift of het doorbreken van dikke muren voor daglicht. Door daarentegen de oorspronkelijke functie te handhaven, zoals het project Buurtbakens voorstaat, wordt het erfgoed behouden.

Buurtbakens zijn kerkgebouwen die openstaan voor allerlei maatschappelijke nevenfuncties. Ook buiten de traditionele eredienst kunnen mensen elkaar hier ontmoeten. Kerken liggen vaak op centrale, opvallende plekken in de wijk en vormen zo een baken voor de buurt. De herkenbaarheid en toegankelijkheid passen mooi bij de maatschappelijke functies die denkbaar zijn. Het kan gaan om combinaties van zorg en welzijn, van taal- en muziekscholen of bijvoorbeeld om kledingbanken en schuldhulpmaatjes.

De zeven kerken die meedoen met Buurtbakens zijn heel verschillend, bijvoorbeeld wat betreft geloofsrichting, soort gebouw en toekomstbeeld.

- Oosterkerk uit 1926 (gemeentelijk monument)
- HH Anna en Mariakerk uit 1937 (gemeentelijk monument)
- Pelgrimkerk uit 1964 (gemeentelijk monument)
- Pinkstergemeente Immanuel uit 1955 (geen monument)
- Goede Herderkerk uit 1935 (geen monument)
- Shelter/Sionskerk uit 1952 (beeldbepalend pand)
- Nederlands-hervormde kerk in Spaarndam uit 1627 (rijksmonument)